TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de Coğrafya II

ISSN 1303-9369
e-ISSN 2687-6299

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 17 • Sayı: 34 • 2019 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 2687-6299 e-ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket Kamil Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardıç, Alim Arlı, Serhat Aslaner, Zahit Atçıl, Hediyetullah Aydeniz, Ayşe Başaran, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, Nicole Kançal-Ferrari, Fatma Samime İnceoğlu, Özgür Kavak, Abdulhamit Kırmızı, Özgür Oral, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük, Fatma Deniz Uzundağ

Danışma Kurulu

Gabor Agoston, Engin Deniz Akarlı, Cemil Aydın Evangelia Balta, Ali Birinci, Gökhan Çetinsaya, İhsan Fazlıoğlu, Mehmet Genç, Tevfik Güran, Nelly Hanna, Mehmet İpşirli, Cemal Kafadar, Mustafa Kara, Sabri Orman, Orlin Sabev, Zan Tao, Hüseyin Yılmaz

Türkçe Redaksiyon Zübeyir Berk, Ahmet Özer

Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Fatih İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20

e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org

Yayın Yılı 2020

Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Sibel Yalçın

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerce taranmaktadır.

Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez. Detaylı yayın bilgilendirmesi ve yazım kuralları için lütfen internet sitemize müracaat ediniz.

© Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Cilt 17 | Sayı 34 | 2019

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de Coğrafya II

SAYISI

DERLEME MAKALELER

Türkiye'de İdari Coğrafya Analizi Çalışmaları *367*
Zeki KODAY

Ulaşım ve Coğrafya: Türkiye'de Ulaşım Coğrafyası Literatür Analizi *381*
Muzaffer BAKIRCI

Siyasi Coğrafya Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme *421*
Hamza AKENGİN / Ayşe YAŞAR

Türkiye Turizm Coğrafyası Literatür İncelemesi *441*
Suna DOĞANER

Türkiye Şehir Coğrafyası Makaleler Bibliyografyası (1915-2016) *477*
Ahmet EMRAH SİYAVUŞ

Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü *519*
Cevdet YILMAZ

TANITIM VE DEĞERLENDİRME MAKALELERİ

Şehir Coğrafyacısı olarak Prof. Dr. Erol Tümertekin *561*
Meryem HAYIR KANAT / Ali YİĞİT

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyanın İlke ve Yöntemleri ile İlgili Literatüre Katkıları *583*
Ali YİĞİT

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun Ziraat Coğrafyasıyla İlgili Çalışmalarına Bakış *609*
Süheyla AKOVA / Mesut DOĞAN

Ord.Prof. Ali Tanoğlu ve "Enerji Kaynakları" Kitabı ve Coğrafya Bölümlerinde Enerji Konulu Çalışmalar *631*
İsmet AKOVA

Nüfus Coğrafyası Çalışmalarıyla Ord.Prof. Ali Tanoğlu *655*
Özlem SERTKAYA DOĞAN

Türkiye Coğrafyası Alanında İki Eser: Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası *677*
Saliha KODAY

Lisansüstü Tezlerde Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri *695*
Barış TAŞ

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 17, Sayı 34, 2019, 583-608

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyanın İlke ve Yöntemleri ile İlgili Literatüre Katkıları

Ali YİĞİT*

Giriş

Coğrafya kelime olarak dünyanın/yeryüzünün tasviri anlamına gelir. Yeryüzünde menşe bakımından birbirinden farklı, fakat birbiri ile iç içe iki unsur yer alır. Bunlardan biri, insan yeryüzünde yokken de var olan, insandan bağımsız doğal unsurlar; diğeri ise insan eli ile meydana getirilmiş beşeri eserlerdir. Her ne kadar bugün insanın müdahalesi ile doğal unsurların bazıları kısmen şekil değiştirmiş, doğallığı kalmamış olsa da bu böyledir. Coğrafya yeryüzünü tanımlarken bu farklılıktan dolayı konusunu ikiye ayırmış ve böylece coğrafyanın iki alt dalı "doğal" ve "beşeri" coğrafya ortaya çıkmıştır. Doğal coğrafya yerine, biyolojik unsurları da içerdiği için tam olarak uymasa da "fiziki coğrafya"; aslında geniş anlamda her ikisini de karşılamasına rağmen, "beşeri coğrafya" terimi yerine de insanı ve faaliyetlerini ayrı ayrı düşünerek "beşeri ve ekonomik coğrafya" kavramları yaygın olarak kullanılmaktadır. Coğrafyacılar da bu iki alanın birinde, hatta onların da alt dallarının birinde derinlemesine çalışmalar yaparak uzmanlaşmakta ve mesleklerini sürdürmektedirler. Ancak yeryüzünde hiçbir şey kendi başına yalın, yalıtılmış olarak yer almadığından hangi konuda çalışılırsa çalışılsın doğal ve beşeri unsurları birlikte bir bütün olarak değerlendirme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle de zaman zaman aksine gayretler olsa da, coğrafya bu ikili yapısı nedeniyle hiçbir zaman ikiye ayrılmamış ve bütünlüğü bozulmamıştır. Şimdi burada şu soru aklımıza gelebilir; bölgesel coğrafya bunun neresinde? Buraya kadar coğrafyanın konusundan söz ettik. Konu açısından coğrafyanın fiziki ve

* Doç. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, aliyigit@uludag.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3303-5122.

Geliş/Received: 01.09.2018 • Kabul/Accepted: 15.05.2019.

beşeri olmak üzere iki dalı vardır. Ancak bilimleri bir birinden ayıran iki temel öğeden diğeri ise yöntemdir. Diğer bilimlerde olduğu gibi coğrafyada da analiz ve sentez başlıca yöntemler olarak karşımıza çıkar. Şu ana kadar bahsettiğimiz konular çözümleme yani analiz (tahlil) üzerine kurulu idi ve sistematik (konusal) coğrafya çerçevesinde ifade edilen düşüncelerdi. Hâlbuki bir de sentez (terkip) yöntemi ile söz konusu olay ve olguların ele alınması söz konusudur. Bu durumda konudan ziyade "alan" ön plana çıkmaktadır. İşte bu noktada bölgesel (mevziî, yerel) coğrafya gündeme gelmektedir. Yani coğrafya konusal olarak fiziki ve beşeri coğrafya diye ikiye ayrılırken, yöntem olarak sistematik (ya da genel) ve bölgesel (ya da özel) coğrafya diye ikiye ayrılmaktadır ki, bunlar birbirinin karşıtı ya da alternatifi değil, birbirinin tamamlayıcısıdırlar. Gerçek coğrafyacı hem analiz, hem de sentez yapabilendir. Yani çalışmasına sistematik başlayan, ama sonucunu bölgesel bir mantıkla tamamlayabilen coğrafyacı gerçek coğrafyacıdır. Coğrafyanın bu durumuna dikkat çeken Richard Hartshorne (1939) bunu şöyle vurgulamıştır:

> "Coğrafyanın, dünyanın alansal farklılıklarının incelenmesi olan nihai hedefi, en belirgin biçimde bölgesel coğrafyada açıklığa kavuşur; sistematik coğrafya ancak bölgesel coğrafyayla bağlantısını sürekli ve sıkı tutarak coğrafyanın amacına hizmet edebilir ve başka bilimlerin arasında kaybolup gitmez. Diğer yandan, bölgesel coğrafya kendi içinde kısırdır; sistematik coğrafyadan sürekli bir kavram ve ilke akışı olmaksızın yüksek bir doğruluk ve bulguların yorumunda kesinlik derecesine erişemez."[1]

Kısacası coğrafyanın bu ikili yapısı, bilimin varlığının da bir gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafyayı bütünsel bir bakışla ele almak, yani analiz ve sentez yapabilmek, hatta bu ikisini birlikte gerçekleştirmek iyi coğrafyacı olmanın ön şartıdır.

Bu yazımızda ele aldığımız Sırrı Erinç de coğrafyayı bir bütün olarak görebilen, her çalışmasında bu bütünlüğü gösteren ve coğrafyanın birliği, bütünlüğü ile ilgili çeşitli fikirler ileri süren bir bilim insanıdır. Aslında bir fiziki coğrafyacı olan Sırrı Erinç, zaman zaman beşeri coğrafya ile ilgili konularda da çalışmalar yapmıştır. Ancak ister fiziki bir konuda, ister beşeri bir konuda olsun, isterse doğrudan bölgesel coğrafya ile ilgili bir alan araştırması yapsın, çalışmalarının tümünde coğrafyanın birbirine bağımlı-bağlantılı iç içe pek çok elemanın birlikte faaliyet göstermesi ile oluşan mekânın bilimi olduğunu asla göz ardı etmemiştir. Ayrıca analiz ve sentez yöntemlerini birlikte kullanmış bir coğrafyacıdır. Kısacası coğrafyanın her alanında her türlü yöntemi kullanarak pek çok incelemeler yapmış bir bilim insanıdır. Bu yazıda Erinç'in sadece bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemlerine katkı sağlayan ve bölgesel bakış açısını yansıtan model çalışmaları ele alınmıştır.

---

1 Richard Hartshorne, *The Nature of Geography. A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past,* Pennsylvania, 1939'dan aktaran Nazmiye Özgüç ve Erol Tümertekin, *Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar,* İstanbul: Çantay Kitapevi, 2012, s. 247.

Sırrı Erinç Kimdir?

Sırrı Erinç, 24 Ocak 1918'de İzmit'te doğmuştur. İstanbul Erkek Lisesinden 1936'da mezun olmuş, lisede Almanca, Fransızca ve Rusça, üniversitede de İngilizceyi öğrenmiştir. Liseden mezun olduktan sonra, Yüksek Öğretmen Okulu'nun coğrafya şubesine yazılmıştır. Erinç, hem Edebiyat Fakültesi'ndeki Coğrafya Enstitüsü'nün hem de Fen Fakültesi'ndeki Jeoloji Enstitüsü'nün tüm derslerini alarak 1940 yılında mezun olmuş ve aynı yıl fiziki coğrafya kürsüsü asistanlığına atanmıştır. Ord. Prof. İbrahim Hakkı Akyol yönetiminde "Doğu Karadeniz Dağlarında Glasyal Morfoloji Araştırmaları" adlı doktora tezini 1944 yılında tamamlamıştır. 1948 yılında doçent olan ve aynı kürsüde ders vermeye başlayan Erinç, 1951-1952 ders yılında ABD'de Louisiana State ve John Hopkins Üniversitelerinde araştırmalarda bulunmuştur. 1957 yılında profesör olmuş, 1958'de İngiltere ve Almanya'da çalışmalar yapmıştır. 1957-1982 döneminde, Coğrafya Enstitüsü, Fizikî Coğrafya Kürsüsü Başkanı olarak görev yapmış, 1982-1985 döneminde de kurucusu olduğu Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü'nde müdür olarak hizmet etmiştir. 1995'te TUBA şeref üyesi seçilen Erinç, 1997 yılında INQUA Türkiye Kuvaternerine Katkı Ödülüne ve 1998 yılında ise TÜBİTAK Hizmet Ödülüne layık görülmüştür. 8 Şubat 2002'de vefat etmiştir.[2]

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyaya Dair Yayınları:

Erinç'in 40 kadarı yabancı dilde olmak üzere 120 civarında makale ve bildirisi, 20'den fazla ansiklopedi maddesi, 5 tane özgün bilimsel araştırma kitabı, ikisi 4, biri 6 baskı yapmış 8 tane üniversite ders kitabı ile büyük bir kısmı Sami Öngör ile birlikte yazılmış ve pek çoğu 10-15 defa baskı yapmış 15 kadar ilk, orta ve lise ders kitapları ve atlası bulunmaktadır. Bunlar içinde bölgesel coğrafya kapsamına alınabilecek çok sayıda yayını vardır. Özellikle ansiklopedi maddeleri ile orta öğretim ders kitaplarının büyük bir kısmı doğrudan bölgesel coğrafya kapsamında

2 Ali Yiğit ve Harun Tunçel, *100. Yılında Türkiye'de Coğrafyacılar – Türkiye Coğrafyacı Biyografileri (1915-2015)*, Bilecik: 2017, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları No: 8, s.105-113. Ayrıca bkz. Necdet Tunçdilek, "Sırrı Erinç'e İthaf", *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, İstanbul: 1985, sy. 2, s. 1; Ajun Kurter, "Sırrı Erinç'in Öyküsü", *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, İstanbul: 1985, sy. 2, s. 3-10; Gökhan Tok, "Bir Bilim Adamının Coğrafyası: Sırrı Erinç", *Bilim ve Teknik Dergisi*, Ankara: 1996, sy. 346, s. 70-78; A. M. Celal Şengör, "Modern Türk Yerbilimlerinin Kurucularından Prof. Dr. Sırrı Erinç Vefat Etti", *Günce*, Ankara: 2002, sy. 23, s. 17-19; Gökhan Tan, "Coğrafya Hocamız Sırrı Erinç", *Atlas, Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi*, İstanbul, 2002, sy. 110, s. 138-146; Yücel Yılmaz, "Prof. Dr. Sırrı Erinç", *Türkiye Bilimler Akademisi Faaliyet Raporu, 1 Ocak 2002-31 Aralık 2002*, Ankara, 2003, s. 54-60; *Sırrı Erinç Sempozyumu, 11-13 Eylül 2003* – İstanbul: 2003, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü ve İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü tarafından İstanbul Üniversitesinin 550. Kuruluş Yılı Etkinlikleri Çerçevesinde; Harun Tunçel, Ali Yiğit ve Seval Çelikbağ, *Türkiye Coğrafya Bibliyografyası, Kitaplar ve Makaleler*, Ankara: Bilecik Üniversitesi Yayınları No: 2, 2010.

değerlendirilebilir. Ancak burada aşağıda sıralanan ve bazıları farklı dillerde birkaç kez yayınlanmış olan 12 eseri değerlendirmeye alınacaktır. Bu eserlerin diğerlerinden farkı, bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemleri ile ilgili önemli bilgiler içermesi ya da bölgesel coğrafya çalışmalarına model oluşturabilecek nitelikte olmalarıdır. Bu eserleri yayın tarihine göre sırasıyla ele alacak olursak:

1 – "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri", *Türk Coğrafya Dergisi.*, İstanbul, 1945, sy. 7-8, s. 119-140.

Sırrı Erinç'in doktorasını tamamladıktan bir yıl sonra yayınlanan bu çalışma, aslında doktora tezini hazırlarken gözlemlediği Doğu Karadeniz dağlarının deniz kıyısından dağın zirvesine ve iç kesime bakan tarafına kadar kuşaklar halinde farklı hayat sahaları oluşturmasını tasvir etmektedir. Ülkemizde o tarihe kadar, hatta daha sonraki dönemlerde de pek bilinmeyen ve kullanılmayan "landşaft" (landschaft) terimi Almanca'da genel olarak "manzara, görünüm" anlamında yaygın olarak kullanılan, ancak değişik meslek dallarında farklı anlamlar taşıyan bir kavramdır. Coğrafyada "belli bir arazinin gösterdiği ortak karakteri" ifade eder. Bu nedenle "landschaft" terimini Reşat İzbırak[3] ve Oğuz Erol[4] gibi bazı coğrafyacılar Türkçe'ye "yöre" olarak çevirmişlerdir. Necdet Tunçdilek ise "coğrafi görünüm" olarak kullanmayı tercih etmiştir. Coğrafi görünümü Tunçdilek şöyle tanımlamıştır:

> "Dünyanın herhangi bir noktasında, gözün görebildiği yerden çok daha geniş yörelere kadar, farklı büyüklükteki üniteler içinde saptanan coğrafi görünüme bir anlamda «coğrafi peyzaj» denilebilir. Her bir coğrafi görünüm birimi, içindeki relief ve o relief üzerindeki bir takım relief şekilleri, jeolojik temel üzerinde yer alan toprak ve onun tabiî varlığı olan flora ve fauna bu tabiat üzerinde yaşayan insanlar ve onların çeşitli faaliyetleri ve meydana getirdikleri tüm eserler... bir bütün olarak «coğrafi peyzaj»ı meydana getirir."[5]

Almanca bir terim olan 'landschaft' bazı Kuzey Avrupa dillerine ve Rusça'ya da geçmiştir. İngilizcede 'landscape' Fransızcada 'paysage' ile karşılanan 'landschaft' kavramını, dilimizde yer alan 'muhit', 'civar', 'havali', 'dolay', 'etraf', 'çevre' gibi kelimeler de karşılayabilir.

Bu çalışmada Erinç, Karadeniz kenar dağlarının Ordu-Giresun kesiminde doğu-batı doğrultusundaki landşaft farklılaşmasının, kuzeyden güneye yani

---

3 Reşat İzbırak, "Yöre Mefhumu ve Yöre Bilgisi", *Harita Dergisi,* Ankara, 1955, y. 21, sy. 51, s. 23–48.

4 Oğuz Erol, "Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri", *Ege Coğrafya Dergisi,* İzmir, 1993, sy. 7, s. 13–41.

5 Necdet Tunçdilek, *Sıcak Kuşak*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Enst. Yay. No: 77, 1975, s. 5-12.

Karadeniz kıyılarından Anadolu'nun içlerine doğru ilerlendiği takdirde karşılaşılan coğrafi görünüm değişiklikleri yanında çok daha az keskin ve çok daha tedrici kaldığını kaydetmektedir. Karadeniz kıyılarından Kelkit boylarına kadar, kuş uçuşu ancak 80 km. kadar derinliği olan dar bir geçiş alanında, relyefin ana doğrultusuna uygun olarak doğudan batıya uzanan 4 landşaft şeridi seçmenin mümkün olduğunu kaydeden Erinç, bunları şöyle sıralamaktadır: Yayvan yapraklı etek ormanları veya kıyı şeridi, yayvan ve karışık yapraklı nemli dağ ormanları şeridi, yazın nüfuslanan yaylalar şeridi ve kuru ormanlar ve ağaçlı stepler şeridi. Bu şeritlerin her birini açıklarken, doğal ve kültürel özelliklerin, neden-sonuç bağlantılarını ve mekânsal bütünlüğün oluşturduğu alansal karakterleri oldukça tatminkâr bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu araştırma modelinin daha kapsamlı bir şekli, yıllar sonra Erinç'in doktora öğrencisi olan Turgut Bilgin'in doçentlik çalışması Samanlı Dağları'nda da uygulanmıştır.[6] Ayrıca Talip Yücel Türkiye'nin bölgelerini ele aldığı kitabında, bu özelliği tüm Doğu Karadeniz bölgesi için genelleyerek sunmuştur.[7] Yine Erinç'in ileride ele alacağımız "İstanbul Boğazı ve Çevresi" ve "Jeoekoloji Açısından İstanbul Yöresi" makaleleri de bu çalışma modelinin daha geliştirilmiş biçimleridir. Benzer bir çalışma da, bu makalenin yazarı tarafından Güneydoğu Toroslar yöresinde yapılmıştır.[8]

2 – "The Agricultural Regions of Turkey" [N. Tunçdilek ile], *Geographical Review*, New York, 1952, sy. 42/2, s. 179-203.

Necdet Tunçdilek ile birlikte hazırladığı bu çalışmada Erinç, Türkiye'nin tarımsal bölgelere ayrımını gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin tarımsal özellikleri ve bölgeleri hakkında kısa açıklamalardan sonra çalışmanın yönteminden bahsedilmektedir. Bu çalışmada buğday, arpa, çavdar, yulaf ve mısır gibi tahıllar ile bakliyat, patates, şekerpancarı, pamuk ve tütün gibi sanayi bitkileri ile üzüm, narenciye, zeytin ve fındık gibi meyvelerden oluşan 14 ürünün dağılış haritaları oluşturulmuş, bu haritalar daha sonra süperimpoze yöntemle üst üste çakıştırılmış ve ürünlerin gruplaşmaları ile ortaya çıkan bölgeler ayırt edilmiştir.

Ana hatlarıyla homojen görünen bu bölgeler içinde de yer yer meydana çıkan bölge içi farklılıklara yönelik yöre ayrımına gidilmiştir. Bu yöntemle elde edilen Türkiye tarım bölgeleri haritası, ülkenin iklim ve yeryüzü şartlarına ana hatları ile paralellik göstermektedir. Bu durum bölgelerimiz arasında mevcut bazı topografya ve iklim farklılıklarının doğal bir sonucu olarak algılanmalıdır. Erinç ve Tunçdilek'in belirlemiş oldukları ayrıma göre, Türkiye 6 tarımsal bölgeye ve

6 Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul: İst. Üni. Coğr. Enst. Yay. No:50, 1967.

7 Talip Yücel, *Türkiye Coğrafyası*, Ankara: Türk Kültürünü Arşt. Enst. yayını No: 68, 1987, s. 12-24.

8 Ali Yiğit, "Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü", *Fırat Üni. Sos. Bil. Dergisi*, Elazığ, 2002, sy. 12/1, s. 47-77.

19 alt bölgeye ayrılmıştır. Bir harita üzerinde gösterilen bu bölge ve alt bölgeler sahip oldukları özelliklerine göre tanımlanmışlardır.

Erinç'in Tunçdilek ile gerçekleştirdiği bölge oluşturma ve bölge özelliklerini belirleme açısından çok değerli olan bu çalışma, belki yurtdışında ve İngilizce olarak yayınlanmış olmasından dolayı Türk coğrafyacılar arasında fazlaca tanınmamış ve değeri pek anlaşılamamıştır. Bu çalışmanın benzeri araştırmalar ancak uzun yıllar sonra gerçekleştirilmiştir[9].

3 – *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul: , İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No:15, 1953 (X+[II]+124 sayfa).

A. M. Celal Şengör tarafından hazırlanan TUBA web sayfasındaki özgeçmişine göre en önemli 10 eseri arasında kabul edilen[10] bu kitap, Doğu Anadolu bölgesinde 1944-1949 yılları arasında yaptığı uzun süreli araştırmaların ve geniş bir literatür taramasının sonucunda hazırlanmış ve 1948-1949 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü'nde okuttuğu «Doğu Anadolu Coğrafyası» derslerine ait notların tekrar gözden geçirilmesi ile meydana getirilmiştir. Kitap hakkında Ali Tanoğlu'nun, bir hocanın öğrencisini öven ve değerini takdir eden nadir yazılardan biri olan tanıtım yazısı mutlaka okunmalıdır.[11]

Eserde yer alan tasvir, açıklama ve görüşlerin mühim bir kısmının kendi gözlemlerine ve çalışmalarına dayandığını belirten Erinç, diğer pek çok meslektaşı gibi, bölgeyi sorgusuz sualsiz tasvir etmeye başlamak yerine, öncelikle bölgenin sınırlarını ve başlıca özelliklerini tartışmıştır. Doğu Anadolu'nun sınırlarında düzeltilmesi gereken noktalara dikkat çekmiştir. Bilhassa Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz bölgeleri arasındaki sınırın hatalı olduğunu, Bayburt ovasının Doğu Anadolu'da bulunmasının uygun olduğunu kaydetmiş, Doğu Anadolu'nun batıdaki sınırının Elbistan ovası dışarıda kalacak şekilde Doğanşehir'e kadar geri çekilmesi gerektiğini de iddia etmiştir. Ayrıca bölümler arasındaki sınırlar da tartışılmış ve Yukarı Fırat'ın sınırının Muş ovası batısında sona ermesi ve Bitlis çevresinin Hakkâri bölümü ile birleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bölgenin doğu sınırının ülkeler arasındaki siyasi sınıra dayandığını, ancak coğrafi olarak Doğu Anadolu'nun bir yandan Rion-Kura depresyonuna, öte yandan Urmiye gölü plâtosunun doğu kenarına kadar uzandığını kaydetmiştir. Bu konularda yıllarca herhangi bir fikir ileri süren coğrafyacı olmamıştır. Daha sonra bu konuyu da ele

---

9 Esen Durmuş ve Ali Yiğit, "Türkiye'nin Meyve Üretim Yöreleri", *Fırat Üni. Sosyal Bilimler Dergisi,* Elazığ, 2003, sy. 13/2, s. 23-54; "Türkiye'nin Tarım Yöreleri", *IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu,* Ankara, 2006, s. 101-113; *Türkiye'nin Tarım Yöreleri ve Bölgeleri,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti. Yayın No: 942, 2014.

10 A. M. Celal Şengör, "Modern Türk Yerbilimlerinin Kurucularından Prof. Dr. Sırrı Erinç Vefat Etti", *Günce*, Ankara, 2002, sy. 23, s. 17-19.

11 Ali Tanoğlu, "Doğu Anadolu Coğrafyası (Erinç'e Göre)", *İst. Üni. Coğr. Enst. Dergi*si, İstanbul, 1954, sy. 5-6, s. 231-234.

alan tek yayın "Türkiye'nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Düşünceler" başlıklı çalışmadır.[12] Bu çalışmada bölgenin sınırları ve bölümlendirilmesi tartışılmış ve bölge içinde aslında üç farklı bölge olduğu iddia edilmiştir.

Kitabının hazırlanmasında pek çok yabancı yayını da incelemiş olan Erinç, bunların çoğunun maksatlı olarak yazılmış olduğunu, objektif bilgiler içermediğini bu nedenle bunlardan ancak dış âlemin bölge hakkındaki bilgi derecesini ve bakış açısını öğrenmek için yararlanılabileceğini ifade etmektedir. Bu arada Erinç'in bazı Rusça kaynaklardan da yararlandığı görülmektedir ki, bugün bile söz konusu kaynakları okuyup değerlendirebilen coğrafyacımız maalesef yoktur. Kısacası Doğu Anadolu coğrafyası, üzerinden yarım asırdan fazla zaman geçmesine rağmen hala orijinalliğini koruyan bir bölgesel coğrafya kitabıdır.

4 –"Bölge Sınırlandırmasının Esasları", *İkinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: Ank. Ünv. SBF Yay. No: 79/61, 1958, s. 69-94.

Bu yazı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine bağlı –şimdi adı "Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi" olan–, İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından, Birleşmiş Milletler, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün katkılarıyla 5-7 Haziran 1957 tarihinde Ankara'da düzenlenen konferansta sunulmuş olan bir bildirinin metnidir. Ana konusu "Bölge Planlaması" olan bu konferansa Richard O. Niehoff, W. F. Jungwirth, Hamit Sadi Selen, Sırrı Erinç, Erol Tümertekin, Fehmi Yavuz, Aydın Germen ve Mithat Yenen birer konferansla katılmışlardır.[13] Makale, Türkiye'de bir coğrafyacı tarafından yazılmış, bölge belirlemenin ilke ve yöntemlerini anlatan en kapsamlı ilk ve tek çalışmadır.

O zamanlar için oldukça yeni olan, bugün bölgesel coğrafya metodolojisinin klasikleri durumundaki pek çok yabancı literatürden yararlanarak hazırlanan bu çalışmanın ilk bölümünde Erinç, önce bölge anlayışının önemi ve faydaları ile bölge sınırlandırmasının temel özellikleri üzerinde durmuştur. Konferansın ikinci bölümünde, bölge kavramının niteliği, çeşitli bölgelerin birbirinden ayırt edilmeleri ve bölgelerin karakteri gibi konular ele alınmıştır. Üçüncü bölüm, çeşitli bölgelerin sınırlandırılması esaslarına ilişkindir. Bu bölümde Erinç, tarım ve coğrafi bölgelerin tanımı ve sınırları konusu üzerinde durmuştur. Yerleşim bölgelerinin ölçüt bakımından karmaşık bir durum oluşturduğuna işaretle, ölçütlerin seçiminin ve derecelendirilmesinin bölge sınırlandırılması bakımından önemli olduğunu ifade etmiştir. Aslında bu bölümün önemli bir kısmı daha önce yayınladığı Türkiye'nin tarım bölgeleri makalesini[14] hazırlarken kullandığı

12 Ali Yiğit, "Türkiye'nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Düşünceler", *Fırat Üni. Sos. Bil. Derg.*, Elazığ, 1996, sy. 8/1, s. 359–378.

13 Cevat Geray, "İkinci İskân ve Şehircilik Haftası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ankara, 1957, sy. 12/2, s. 134-141.

14 Sırrı Erinç ve Necdet Tunçdilek, "The Agricultural Regions of Turkey" *Geographical Review*,

ölçütleri ayrıntılı olarak açıklamaya ayrılmıştır. Yine, daha önce yayınlamış olduğu Ordu-Giresun kesiminin landşaft şeritleri makalesinde[15] izlediği yöntemi ve çalışmanın kısa özetini sunmuştur. Bu arada yeryüzünde mekân ünitelerinin en karmaşığını oluşturan coğrafi bölgelerin sınırlandırılmasındaki güçlükler açıklanmış ve sınır çizgisi olarak kullanılabilecek bazı doğal ve beşeri elemanlar tartışılmıştır. Erinç'e göre, esasen coğrafi bakımdan bölgeler birer olgu olarak mekânda mevcuttur ve asıl güçlük bunlar arasındaki sınırların çizilmesinde takip edilecek metodun belirlenmesinde kendini göstermektedir. Bölgelemeler seçilen ölçütler bakımından daima birer varsayımdan ibarettir. Fakat coğrafi tetkikler ve tasvirler için gerekli bir sorumluluk, teorik bir çerçeve veya iskelet temin etmek için kullanılmaları zorunluluktur. Sonuç olarak bu çalışmada, bölge sınırlarının belirlenmesi konusunda yapılan tartışmalarda, gerek genel olarak, gerekse bölge planlaması bakımından bölge ayrımı meselesi ele alınmış, idarî bölgeler ile coğrafi bölge kavramı arasındaki ilişkiler gözden geçirilmiş ve ekonomik, tarımsal ve coğrafi faktörlerin bunda ne dereceye kadar etkili olabileceği konusu tartışılmıştır. Erinç'in bu konulardaki bazı görüşlerini değerlendirme bölümünde ele alacağız.

Bölgesel coğrafya metodolojisi konusunda her biri birer otorite olan Alfred Hettner[16], Richard Hartshorne[17], Preston E. James[18], Vernor Clifford Finch[19], John Leighly[20], Siegfried Passarge[21], Wellington D. Jones[22], Lyle E. Gibson[23], Derwent

---

New York, 1952, sy. 42/2, s. 179-203.

15 Sırrı Erinç, "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri", *Türk Coğrafya Derg.*, İstanbul, 1945, sy. 7-8, s. 119-140.

16 Alfred Hettner, *Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden.* Breslau, 1927, bilhassa s. 275–317.

17 Richard Hartshorne, *The Nature of Geography*, 4. Baskı, 1951, bilhassa s. 250–355.

18 Preston E. James, "The Terminology of Regional Description", *Annals of the Association of American Geographers,* 1934, vol. 24 (2), s. 78-92. ve "Toward a Further Understanding of the Regional Concept", *Annals of the Association of American Geographers,* 1952, vol. 42 (3), s. 195-222.

19 Vernor C. Finch, "Written Structures for Presenting the Geography of Regions", *Annals of the Association of American Geographers,* 1934, sy. 24, s. 113-122 ve "Geographical Science and Social Philosophy", *Annals of the Association of American Geographers,* 1939, sy. 29, s. 1-28; Vernor C. Finch - Glenn T. Trewartha, *Elements of Geography.* 3. Baskı, 1949, s. 583-597.

20 John Leighly, "Some Comments on Contemporary Geographic Method", *Annals of the Association of American Geographers,* 1937, vol. 27, s. 125-141.

21 Siegfried Passarge, "Wesen, Aufgaben und Grenzen der Landschaftskunde", *Petermanns Mitteilungen,* Ergaenzungsheft No. 209, 1930, s. 29-44 ve "Das Problem der kulturgeographischen Raume", *Petermanns Mitteilungen,* 1933, sy. 79, s. 1–6.

22 Wellington D. Jones, "Ratios and Isopleth Maps in Regional Investigation of Agricultural Land Occupance", *Annals of the Association of American Geographers,* 1930, vol. 20, s. 177-195 ve "Procedures in Investigating Human Occupance of a Region", *Annals of the Association of American Geographers,* 1934, vol. 24 (2), s. 93-111.

23 Lyle E. Gibson, "Characteristics of a Regional Margin of the Corn and Dairy Belts", *Annals of the Association of American Geographers,* 1948, vol. 38 (4), s. 244-270.

Whittlesey[24] ve Nicholas Helburn[25] gibi coğrafyacıların artık bölgesel coğrafyanın klasikleri olarak nitelenebilecek eserlerinden geniş ölçüde yararlanılarak hazırlanmış olan bu çalışma, aradan 60 yıl geçmiş olmasına rağmen alanında ilk ve tek olmaya devam etmektedir.

5 – "Bölge Planı Nasıl Yapılır", *İstanbul Üni. Coğrafya Enst. Dergisi*, İstanbul, 1959, sy. 10, s. 36-51.

Makalenin başında bu çalışmanın, "Bölge Sınırlandırmasının Esasları" etüdünün devamı ve ikinci kısmı olarak kabul edilmesi gerektiğini belirten Erinç, planlamayı, "bir bütünün parçası olarak mekânın, bünye ve imkânlarına en uygun ve cemiyet bakımından en faydalı tarzda kullanılmasını sağlamak maksadıyla hazırlanan bir tanzim ve gelişme programıdır" şeklinde tanımlamıştır. Mekânın çok karmaşık bir bünyeye sahip olduğunu; bölgelerin de bu sebepten dolayı karmaşık birer mekân ünitesi olduğunu ifade eden Erinç, bölge planlarının hazırlanması bakımından yapılacak işlerin, hazırlık, planın meydana getirilmesi ve planın uygulanması olarak üç aşamaya ayrılabileceğini belirtmiştir. Bunlar arasında coğrafyacıları en fazla ilgilendirenin hazırlık, yani bölge planı için lüzumlu bilgi ve belgelerin toplanması aşaması olduğunu ifade eden Erinç, ne yazık ki bu hazırlık safhasına daima gereken önem verilmemekte, zaman bakımından sabırsız, para bakımından da hasis davranılmaktadır demektedir. Bilimsel esaslara dayanan bölge incelemeleri mevcut olmadan veya ancak yüzeysel bir bilgiye dayanarak ileriye sürülen planların başarılı olamayacaklarını peşinen ifade etmek gerektiğini belirten Erinç, Escritt'den[26] şu bilgileri aktarmaktadır:

> "Nasıl yapıldığını ve nasıl işlediğini bilmediğimiz bir makineyi bir insanın yapması veya tamir etmesi mümkün olmadığı gibi, yapısını ve imkânlarını layıkıyla tanımadığımız bir mekâna müdahale ederek ona yeni bir tertip ve nizam vermeğe çalışmamız da aynı şekilde başarısızlığa mahkûmdur."

Planlamada göz önüne alınacak olan konular ve toplanması gereken malzeme, bölgesel coğrafya etütleri esnasında incelenen konuların ve toplanan malzemenin hemen hemen aynı olduğu ve plancılık bakımından bölge incelemelerinin, ana hatları ile coğrafya monografilerinden büyük bir farkı olmadığı kaydedilen yazıda, bu çalışma yönteminde izlenmesi gereken metot ve bakış açısının geniş bir açıklaması ve örnekleri verilmektedir. Ayrıca, araştırma için lüzumlu malzemenin toplanmasına ayrılan bu çalışmalar esnasında, çeşitli konularda önceden yapılmış etütlerden de faydalanılabileceği kaydedilmektedir. Türkiye'de planlama bakımından maksada belki en uygun malzeme, coğrafyacılar tarafından yapılmış

24 Derwent Whittlesey, "Major Agricultural Regions of the Earth", *Annals of the Association of American Geographers*, 1936, vol. 26 (4), s. 199-240.

25 Nicholas Helburn, "The Bases for a Classification of World Agriculture", *The Professional Geographer*, 1957, vol. 9 (2), s. 2-7.

26 Leonard B. Escritt, *Regional Planning*. London: George Allen & Unwin Published, 1943, s. 15.

monografik etütlerdir diyen Erinç bu konuda, İnandık'ın "Adapazarı Ovası ve Aşağı Sakarya Platosu"[27] ile Tunçdilek'in "Eskişehir Ovası ve Çerçevesi"[28] adını taşıyan monografilerini örnek göstermiştir. Bunlara Ferruh Sanır'ın Sultan Dağları'ndan "Sakarya'ya ve Akşehir"[29], Mahmut Sarıbeyoğlu'nun Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası[30], Talip Yücel'in "Teke Yöresinin Orta Bölümünün Mevzii Coğrafyası"[31] ve Turgut Bilgin'in, "Samanlı Dağları"[32] adlı doktora ve doçentlik tezleri de eklenebilir. Önceleri bölgesel coğrafyanın ilke ve amaçlarına uygun tezler hazırlanmakta idi. Ancak daha sonraki dönemlerde yapılan bazı bölgesel coğrafya çalışmalarında kısmen de olsa bu yöntem uygulanmaya çalışılmış, fakat çok zor olan bu yöntem sonradan terk edilerek sistematik çalışma yöntemi hemen herkesçe tercih edilir olmuştur. Bilhassa son yıllarda bölgesel coğrafya adıyla yapılan çalışmaların hemen tamamında ele alınan ünite sistematik olarak incelenmektedir. Bu yüzden bölgesel coğrafya ile sistematik coğrafyanın farkının ne olduğu anlaşılamamaktadır.[33] En acısı da tezin içinde bir cümle dahi sözü geçmeyen şeylerin, tezin sonunda öneri diye sunuluyor olmasıdır.

Bölge incelemelerinin tamamlanmasından sonra, planlama işlerinin ikinci önemli aşaması, yani planın ortaya konduğu aşama ile de ilgili Erinç'in görüşleri şöyledir: Bu aşamada en büyük iş artık plancıya düşer. Coğrafyacı daha çok danışmanlık görevi görür, uygulama aşamasında ise artık coğrafyacının işi kalmamıştır. Bu çalışma ile bölgesel coğrafya etütlerinin uygulamalı coğrafyanın tabanını oluşturduğu, dolayısıyla coğrafi bilginin kullanılabilirliğinin ancak bölgesel mantık süzgecinden geçtikten sonra mümkün olduğu gösterilmiştir. Kısacası bu makalede bölge planlarının hazırlanmasına coğrafyacıların yapabileceği katkılara dikkat çekilmek istenmiştir.

6 –"Tatbiki Coğrafya ve Planlama" *Şehircilik Konferansları 1962-1963 Yaz Yarıyılı*, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları 1, 1963, s. 1-37.

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü tarafından düzenlenen Şehircilik Konferansları'nın birincisinde Mimarlık Fakültesi öğrencilerine sunulan konferansın

27 Hamit İnandık, *Adapazarı Ovası ve Aşağı Sakarya Plâtosu*, İstanbul: İst. Üni. Ed. Fak. Coğrafya Enstitüsü Doktora Tezi, (Makaleler halinde yayınlanmıştır), 1952.

28 Necdet Tunçdilek, *Eskişehir Ovası ve Çerçevesi*, İstanbul: İst. Üni. Ed. Fak. Coğrafya Enstitüsü Doktora Tezi, (Makaleler halinde yayınlanmıştır), 1952.

29 Ferruh Sanır, *Sultan Dağları'ndan Sakarya'ya ve Akşehir*, Ankara: Ulus Basımevi, 1948.

30 Mahmut Sarıbeyoğlu, *Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası*, İstanbul: Anıl Matbaası, 1951.

31 Talip Yücel, "Teke Yöresinin Orta Bölümünün Mevzii Coğrafyası" *Ank. Üniv. DTCF Derg.*, Ankara, 1958, c. XVI, sy. 1-2, s. 143-204,

32 Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul: İ.Ü.Coğr. Enst. Yay. No:50, 1967.

33 Ali Yiğit, "Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü", *Fırat Üni. Sos. Bil. Derg.*, Elazığ, 2002, c. 12, sy. 1, s. 48.

yayınlanmış metni olan bu yazıda Erinç, uygulamalı coğrafya ile bölge ve şehir planlama arasındaki ilişkileri açıklamıştır. Uygulamalı coğrafyanın, oldukça yeni gelişmiş bir alan olduğu belirtilen yazıda, uygulamalı coğrafya, kısaca "mekânın doğal ve sosyal bünye ve imkânlarına en uygun ve en verimli şekilde yararlanma yollarını gösteren bilim" olarak tanımlanmıştır. Bilhassa günümüzde insanlığın içinde bulunduğu şartları ve karşılaştığı problemleri dikkate alarak insanın mekândan en iyi şekilde yararlanabilmesi konusunu ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda bu konu ile ilgili yöntemler geliştiren bilim olarak düşünülmesi gerektiği de vurgulanmıştır.

Hiçbir faaliyetimiz, hiçbir girişimimiz veya projemiz, bugünkü durumumuz ya da herhangi bir alandaki potansiyelimiz ve bunlarla ilgili olan düşüncelerimiz ve imkânlarımız coğrafi ortamdan tamamıyla bağımsız olmadığının vurgulandığı makalede, bu etkileri ortaya koymak bakımından bazı konularda uygulamanın nasıl yapıldığını açıklayan çok kıymetli örnekler verilmiştir. Başta konum olmak üzere litolojinin, topografyanın, orografyanın, eğimin kısaca tüm jeomorfolojik unsurların mekânda bize sağladığı çeşitli yararların ve ortaya çıkardıkları zorlukların gösterilmesinden sonra, geniş bir çerçevede iklimin mekândaki çeşitli etkileri ele alınmıştır. Özellikle uygulamalı klimatoloji ile ilgili örneklerden başka, geniş bir şekilde bina ve şehir iklimi ele alınmış ve çok değerli örnekler sunulmuştur. Beşeri coğrafya-planlama ilişkileri ile de pek çok uygulamalı coğrafya konusu olduğu vurgulandıktan sonra, konferansın muhataplarının mimarlık öğrencileri olması nedeniyle, şehirlerin şekillenmesinde kültürlerin önemini açıklayan örnekler üzerinde durulmuştur. Bu örnekler ile asıl belirtilmek istenen çok önemli gerçeğin; planın başarılı olabilmesi için, her şeyden önce mekânın karmaşık yapısının iyice bilinmesine, karşılıklı etki ve tepki bağlarının ortaya konmasına ve bilhassa bu karmaşık yapının bünyesine ve imkânlarına uygun olarak hazırlanmış bulunmasına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bu zorunluluğun memleketimizde, Türk planlama kuruluşlarında görev almış Rodwin[34] ve Rivkin[35] gibi değerli plancılar tarafından da ısrarla ve açıkça belirtilmiş olduğu vurgulanmıştır.

Mekânın karmaşık yapısına ait malzemeyi toplamaya, onları harita üzerinde göstermeye herkesten önce coğrafyacıların yetkili olduğunu, çünkü coğrafyacının böyle bir görevi yapmak üzere eğitim görmüş yegâne meslek sahibi olduğu belirtilen yazıda, esasen coğrafyacıların yaptıkları bölge monografilerinin, plancının istediği malzeme koleksiyonundan hemen hemen farksız olduğu kaydedilmiştir. Sir Patrick Abercrombie'nin[36] coğrafyayı "planlamanın temeli" olarak ilân etmiş

34 Lloyd Rodwin, "Bölge Planlaması Eğitimi ve Türkiye'nin Kalkınma Politikası", *VI. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, SBF Ankara, 1962, s. 1-11.

35 Malcolm D. Rivkin, "Merkezi Hükümet ve Taşra Teşkilâtı: Bölge Planlaması Geleceği", *VI. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, SBF Ankara, 1962, s. 35-56.

36 Patrick Abercrombie, "Geography, The Basis of Planning", *Geography*, 1938, vol. 23, No. 1 s. 1-8.

olmasının, Escritt[37] ve Stamp[38] gibi planlamanın, önderliğini yapmış bilim adamlarının coğrafyaya verdikleri büyük önemin sebebinin de bu olduğu belirtilmiştir.

Planın hazırlık aşamasında da coğrafyacıya büyük işler düştüğü, uygulamalı coğrafya ile planlama arasındaki ilişkilerin planlamanın *ikinci aşamasında* yani planın meydana getirilmesi sırasında da devam ettiği, fakat bu ilişkilerin malzeme toplama aşamasındaki kadar kuvvetli ve yeterince etkili olmadığı da vurgulanmıştır. Planlamanın *üçüncü aşamasını* uygulama veya yürütme aşaması oluşturduğu ve bu aşamada işi devralarak planı yürütenlerin, daha çok idareciler, mimarlar, mühendisler, teknik elemanlar ve kendilerine sık sık iş çıkacak olan hukukçular olduğu belirtilmiştir. Olabildiğince özetlemeye çalıştığımız bu makale de üzerinden 55 yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen orijinalliğini koruyan, benzeri dahi oluşturulamamış Türk coğrafya literatürünün klasikleri arasında yerini almıştır.

7 – "Trabzon Vilayeti: Coğrafi Şartlar ve İmkânlar" ***Maliye Enstitüsü Haftaları, Birinci Hafta, Trabzon (Temmuz 1965)*****, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966. s. 79-119.** ve

8 – "Antalya Vilayeti: Coğrafi Şartlar ve İmkânlar" ***Maliye Enstitüsü Haftaları, İkinci Hafta, Antalya (Şubat 1966)*****, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966. s. 97-119.**

Erinç'in 1965'te Trabzon'da ve 1966'da Antalya'da düzenlenen Maliye Enstitüsü Haftalarında sunduğu bu iki bildirisi, bir ilin bölgesel coğrafya açısından nasıl inceleneceğini gösteren iyi birer örnektir. Makalelerin birinci bölüm başlığı olarak kullanılan "Fiziki Coğrafya Şartları: Beşeri ve İktisadi Hayatın Tabiî Temelleri" bile olaya bakış açısını özetlemektedir. İlin konumu, sınırları, yüzölçümü, jeomorfolojisi, iklimi, doğal bitki örtüsü… vs. tüm fiziki özellikleri alışa geldiğimiz benzer idari birim incelemelerinde olduğu gibi tanımlanıp açıklanmak yerine değerlendirildikten sonra etkileri ortaya konmaktadır. Her iki yazının ilk başında bu ilin seçilmesinin nedenleri belirtilirken temsil yetenekleri vurgulanmaktadır. Yani Trabzon'un Doğu Karadeniz bölgesinin karakteristik ili olduğu ve burada ortaya konan özelliklerin komşu illerde de geçerli olduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde beşeri ve iktisadi coğrafyaya ait konularda alışılmış çalışmaların aksine hayat tarzı çerçevesinden doğal ve kültürel öğelerin bir bütün olarak değerlendirilmesi olarak sunulmaktadır. Sonuç bölümünde ise tam bir planlama uzmanı görüşü olan öneriler sunulmaktadır.

Bir sonra ele alacağımız "Türkiye: İnsan ve Ortam" makalelerinin il ölçeğinde bir uygulaması gibi olan bu çalışmalarda Erinç, diğer çalışmalarında olduğu gibi bir öncü model olarak coğrafyacının bir idari birimi nasıl çalışması gerektiğinin

37 Leonard B. Escritt, *Regional Planning*. London: George Allen & Unwin Published, 1943.

38 L. Dudley Stamp, *Applied Geography*, London: Pelican, First Edition, 1960.

örneklerini sunmuştur. Ancak özellikle son 20 yıl içinde sayıları çok artmış olan il ve ilçe coğrafyası incelemesi yapan coğrafyacılardan bu çalışmaları örnek almalarını beklemek bir yana, bu çalışmalardan haberdar olanlarını bile bulmak zordur.

9 – "Türkiye: İnsan ve Ortam" ***Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Derg.*****, İstanbul: 1972, Sayı: 1, s. 165-194. ve ayrıca aynı metin olarak - "Turkey: Outlines of A Cultural Geography"** ***Internationales Jahrbuch für Geschichts- und Geographie-Unterricht*****, Braunschweig: Albert Limbach Verlag, 1972, vol. 13 (1970/71), p. 125-149. - "Türkiye: İnsan ve Ortam",** ***İst. Üni. Coğr. Enst. Derg.*** **İstanbul, 1973, sy. 18-19, s. 1-33. - "Turkey: Outlines of A Cultural Geography",** ***Ist. Uni. Geog. Inst. Review*****, İstanbul, 1973, n. 14, s. 1-24.**

Erinç'in farklı yerlerde tekrar yayınlanmış olan "Türkiye: İnsan ve Ortam" ve onun geniş bir İngilizce özeti olan "Turkey: Outlines of A Cultural Geography" makaleleri, doğal ve kültürel ortam arasındaki bağlantının mükemmel bir gösterimidir. Denilebilir ki Türkiye'de insan ile doğal ortam arasındaki bağlantıyı bu kadar açık ve veciz biçimde gösteren bir başka eser ne öncesinde, ne de sonrasında yazılmamıştır. Türkiye coğrafyası üzerine yapılmış eşsiz bir sentez örneğidir. Erinç'in, "fiziki coğrafyanın temel amacı yeryüzündeki mekânları insanın yaşadığı doğal ortamlar olma açısından ele alarak tanımlamak ve insanla fiziki ortam arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır"[39], şeklinde ifade ettiği düşüncelerinin tam anlamıyla yansıtıldığı en önemli eseridir diyebiliriz. Yine 1996'da kendisi ile yapılan bir röportajda sarf ettiği şu sözleri de tam olarak bunu kastetmektedir: "İyi coğrafyacı olmak son derece zor bir iştir; çünkü bir çeşit insanlı tabiat felsefesi yapabilme ve tabiatı bir bütün olarak değerlendirme yeteneğine ulaşmanız gerekir."[40] Kısacası Erinç'in coğrafyacı kişiliğini, büyük bir sentezci olduğunu en iyi yansıtan eserlerinden biri, belki de birincisi olan bu makalede, Türkiye'nin konumunun, yer şekillerinin, ikliminin, bitki örtüsünün ve toprak yapısının insan hayatına olan olumlu ve olumsuz etkilerini çarpıcı örneklerle ve diğer doğal ve kültürel olaylarla bağlantısı mükemmel bir şekilde sunulmuştur.

10 – "İstanbul Boğazı ve Çevresi (Doğal Ortam: Etkiler ve Olanaklar)", ***İst. Üni. Coğr. Enst. Derg.*****, İstanbul, 1977, sy. 20-21, s. 1-23.**

Erinç'in Trabzon ve Antalya vilayetleri üzerine yayınlanmış olan çalışmalarının "Türkiye: İnsan ve Ortam" makalelerinin il ölçeğinde bir uygulaması olduğunu

39 Sırrı Erinç, "Türkiye Fiziki Coğrafyasının Ana Çizgileri", *İst. Üni. Deniz Bil. ve Coğr. Enst. Bülten,* İstanbul, 1993, sy. 10, s. 7.

40 Gökhan Tok, "Bir Bilim Adamının Coğrafyası: Sırrı Erinç", *Bilim ve Teknik Dergisi*, Ankara, 1996, sy. 346, s. 78.

belirtmiştik. Bu çalışma ise bu seri çalışmalarının daha küçük alanda uygulamasıdır diyebiliriz. Yani Erinç daha dar bir mekânın coğrafi olarak nasıl inceleneceğini de bu makalede göstermiştir. Önceki çalışmalarında olduğu gibi burada mekân bir bütün olarak düşünülmüş ve değerlendirilmiştir. Nitekim kendisi makalenin girişinde bunu şöyle ifade etmiştir:

> "coğrafi ortam veya üzerinde yaşanılan yer, bir yandan konum, topografya veya jeomorfoloji, jeolojik yapı ve litolojik karakterler, iklim, toprak, vejetasyon, hidrolojik özellikler; bir yandan da yerleşme tarihi, nüfus, sosyal karakterler, tarihi tekâmül, idari ve hukuki sorunların tesir izleri gibi birbirine sıkı sebep ve sonuç ilişkileriyle bağlı fizikî ve beşeri faktörlerden oluşan kompleks bir yapıdır. Buna göre coğrafi ortamı, istediğimiz biçimi verebileceğimiz bir hamur veya üzerine istenen şekli çizebileceğimiz bir boş kâğıt olarak tasavvur etmemek gerekir. Tersine, unsurlar arasındaki sıkı ilişkilerden dolayı her müdahale ortamda önceden kestirilmesi pek de kolay olmayan bir takım reaksiyonlara yol açar. Bu kompleks karakteri sebebiyledir ki bir yörenin sorunları ele alınır, bu sorunlara çözüm yolları teklif edilirken, muhtemel gelişmeleri layığı ile değerlendirebilmek için her şeyden önce bu kompleks yapının tümü ve onu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiler hakkında yeterli bilgi edinmeye çalışmak faydalı, hatta zaruridir. İstanbul Boğazı ve çevresi de böyle kompleks yapılı bir yöredir ve bu karakteri, antik çağlardan beri bir yerleşme sahası olması dolayısı ile bilhassa kuvvetlidir. Biz ise bu çabalara, İstanbul Boğazı ve çevresinin doğal koşul ve olanaklarını, karşılıklı bağlılıklarını da belirterek ve çevre sorunları ile ilişkilerini göstermeye çalışarak toplu bir fikir vermek ve bu sentez sayesinde, doğal koşul ve olanakların genel tablodaki yerini açıklamak üzere görevlendirilmiş bulunuyoruz" (s.1-2).

Aslında makalenin girişinde yer alan bu açıklama konuyu tüm ayrıntıları ile gözler önüne sermektedir. Makalede daha sonra konum ve sonuçlar, jeolojik yapı ve sonuçlar, jeomorfolojik şartlar ve sonuçlar, iklim şartları ve sonuçlar, Boğazın hidrolik şartları ve sonuçları, vejetasyon ve toprak şartları ele alınırken, insanların hayat tarzlarına olan olumlu ve olumsuz etkileri neden-sonuç bağlantıları ile açıklanmıştır.

11 – "Kültürel Çevrebilim Açısından Güneydoğu Anadolu", *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları-I* içinde, ed. Halet Çambel, - Robert J. Braidwood, İstanbul: İst. Üni. Edebiyat Fak. Yay. No: 2589, 1980, s. 65-72. (İngilizcesi s. 73-81).

1963-1972 yılları arasında Halet Çambel ve Robert J. Braidwood yönetiminde gerçekleştirilen İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi sonuçlarının değerlendirildiği, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları-I* kitabının içinde

yer alan bu kısa makalede Erinç, Güneydoğu Anadolu bölgesinin bugünkü ve buzul sonrası doğal çevresini tanımlamış ve bu doğal çevre şartlarının kültür ve medeniyetin gelişmesine ne gibi katkılar yapmış olduğunu göstermiştir. Coğrafi çevre terimi ile doğal ve toplumsal öğelerin birlikte ve karşılıklı ilişki düzeni içinde oluşturdukları ortamın ifade edildiğini belirten Erinç, tarih öncesi çağlara doğru derinleştiğimiz oranda coğrafi çevrenin doğal ortama dönüştüğünü kaydetmektedir. Makalede Güneydoğu Anadolu bölgesi bir bütün olarak ele alınıp yorumlanmaktadır. Bölgenin coğrafi konum, yapı ve yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve toprak ile su düzeni bugünkü doğal çevre kapsamında tanımlanıp yorumlandıktan sonra, bölgenin buzul sonrası doğal çevresi ve bunun ilk yerleşmelerin kuruluşuna ve hayat tarzının oluşmasına olan etkileri yine sentezci bir yaklaşımla yorumlanmaktadır.

12 – "Jeoekoloji Açısından İstanbul Yöresi", *İst. Üni. Coğr. Enst. Derg.*, İstanbul, 1980, Sayı: 23, s. 279-290. (ve ayrıca – "Géoécologie de la région d'Istanbul" *La Turquie, Travaux de l'Institut de Géographie de Reims*, Reims cedex: 1986, no. 65-66, s. 7-16.)

Son olarak ele alacağımız jeoekolojik açıdan İstanbul yöresi makalesinin hazırlanış amacı Erinç'in kendi ifadesiyle:

> "İstanbul kentinin gereksinmeleri ile çevresinin kaldırabileceği yük arasında dengeli ve kendini yenileyebilen bir modelin geliştirilmesi olmak gereken sağlıklı bir yer planlamasına katkıda bulunabilmek ümidi ile, İstanbul yöresinin doğal bitki örtüsü ve potansiyeli jeoekoloji açısından ele alınmış ve İstanbul kenti ile çevresinin oluşturduğu jeokompleksi meydana getiren fonksiyonel mekân birimlerinin, biyotik ve abiyotik özelliklerine dayanarak belirtilmesine ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin gösterilmesine çalışılmıştır. Bilindiği gibi jeoekoloji, peyzaj (Landschaft, landscape) ekolojisi ile aynı anlamdadır ve gayesi de, ekoloji bakımından farklı mekân birimlerini ve özelliklerini belirlemek, bu mekân birimlerinin kendi içlerindeki ve aralarındaki ilişkileri kalitatif ve kantitatif olarak ortaya koymak, bu birimlerin biyotik ve abiyotik elemanları arasındaki kütle ve enerji alış-verişinin mekanizmasını ve bilançosunu saptamaktır… Konunun, mekândan soyutlanmadan ele alındığı bütün korolojik yaklaşımlarda olduğu gibi, bu incelemede de her şeyden önce, İstanbul jeokompleksinin sınırlarını çizmenin, özelliklerini ve sorunlarını bu çerçeve içinde incelemenin metodolojik bir zorunluluk" (s.279-280) olduğu kaydedilmiştir.

Makalede, bitki toplulukları ve klimatik potansiyeli bakımından İstanbul jeokompleksinin genel özellikleri; İstanbul jeokompleksinde dokusal mekân bilimleri: fizyotoplar, ekosistemler, ekotoplar ve ekotonlar ile fizyotoplar ile ekotoplar ve

ekosistemler arasındaki alansal uyumsuzluk ve nedenleri makalenin başlıca bölümlerini oluşturmaktadır. Çalışma sonuçlar ve öneriler ile tamamlanmaktadır.

Geoekoloji ya da jeoekoloji olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım aslında bölgesel coğrafyanın modern şeklidir denilebilir. Nitekim İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü'nde Geoekoloji anabilim dalını kuran Tunçdilek daha önce *Bölgesel Coğrafyanın Prensipleri* olarak yayınladığı kitabının[41] ikinci baskısında adını *Geoekoloji'nin İlkeleri* olarak değiştirmiştir.[42] Ayrıca yayınladığı makalelerde[43] bu yeni gelişmeyi tanıtmıştır. Erinç'in ve Koçman'ın da bu konuyu ele alan birer makalesi bulunmaktadır.[44] Bugün Almanya'da bazı coğrafya bölümlerinde "Landschaftsökologie" sertifika olarak verilmektedir.* Landşaft ekolojisi, yöre ekolojisi ya da son zamanlarda daha çok tercih edildiği dikkat çeken "peyzaj ekolojisi" hakkında yayınlanmış pek çok ders kitabı da bulunmaktadır.[45] Bizim ülkemizde ise açılmış olan Geoekoloji anabilim dalı sürdürülememiş ve kapatılmıştır.

Sırrı Erinç'in Bölge, Bölge Planlama ve Uygulamalı Coğrafya Hakkındaki Bazı Düşünceleri

Sırrı Erinç yukarıda ele aldığımız eserleri içinde, özellikle 4., 5. ve 6. sıradaki makaleleri içinde bölge, bölge planlama ve uygulamalı coğrafya hakkında pek çok fikir ve düşünceler ileri sürmüştür. Burada sadece bunların bir kısmı, olabildiğince özetlenmiş şekilde ve yazı dili bakımından güncellenerek sunulacaktır.

---

41 Necdet Tunçdilek, *Bölgesel Coğrafyanın Prensipleri. Tabii Bölgeler*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Coğr. Enst. Yay. No: 73, 1973.

42 Necdet Tunçdilek, *Doğal Bölgeler-Geoekoloji'nin İlkeleri*, İstanbul: İst. Üni. Deniz Bil. ve Coğr. Enst. Yay. No:5, 1987.

43 Necdet Tunçdilek, "Ekoloji Karşısında Geoekoloji", *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1984, c. 1, sy. 1, s. 59-67. ve "Ekosistemlerin Evrimi", *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1985, c. 2, sy. 2, s. 17-40.

44 Sırrı Erinç, "Ekolojide Değişik Yaklaşımlar" *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul: 1984, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 77-90, ve Asaf Koçman, "Bölge Araştırmalarında Jeoekolojik Yaklaşım", *II. Ulusal Bölge Planlaması Kongresi (27-28 Ekim 1989), Bildiriler Kitabı*, İstanbul, 1989, s. 141-145.

* Münster ve Greifswald Üniversitelerinde Diplom, Master ve Bachelor seviyesinde, Oldenburg'da Master seviyesinde, Bonn ve Dresden Üniversitelerinde ise yan dal olarak "Landschaftsökologie" sertifikası verilmektedir. Ayrıca Münih Teknik Üniversitesinde "Landschaftsarchitektur und Landschaftsplanung" yani yöre mimarisi ve planlanması sertifikası verilmektedir. Avusturya ve İsviçre üniversitelerinin bazılarında da benzer programlar bulunmaktadır.

45 Richard T. T. Forman, Michel Godron, *Landscape ecology*, New York: Wiley, 1986; Lothar Finke, *Landschaftsökologie*, 3. Auflage, Westermann: Braunschweig, 1996; Hartmut Leser, *Landschaftsökologie*, UTB-Taschenbuch, Ulmer-Verlag, Stuttgart 1997; Monica G. Turner, Robert H. Gardner, Robert V. O'Neill, *Landscape Ecology in Theory and Practice Pattern and Process*, Berlin: Springer, 2003; Uta Steinhardt, Oswald Blumenstein, Heiner Barsch, *Lehrbuch der Landschaftsökologie*, Elsevier, Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag, 2005.

Bölge incelemelerinin coğrafya biliminin özünü ve temel amacını oluşturduğunu ifade eden Erinç, olayları bir bütün halinde incelemenin araştırmacıya geniş bir görüş açısı ve kavrayış derinliği kazandırdığı görüşündedir. Coğrafya tabiatı gereği baştan beri bölgelerle uğraşır ve hatta birçok coğrafyacıya göre; bölge çerçevesi içinde yapılacak incelemeler bilimin özünü ve esas gayesini oluşturur diyen Erinç, gerek doğal, gerek sosyal bilimlerin konularını oluşturan olgu ve olayların içeriklerini açıklamak amacıyla bunların ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi, birçok gerçekleri ortaya koyan ve bu nedenle de kullanılması alışılmış olan bir yöntem olduğunu, fakat doğal ya da sosyal olgu ve olayların aynı zamanda çok defa birbirleriyle ilgili ve mekânda genellikle karşılıklı ilişkiler ya da sebep-sonuç bağları ile birbirine örülmüş gruplar ya da topluluklar oluşturduklarını ifade etmektedir. Bir yerden diğerine farklı olarak meydana gelen bu gruplanmaların toplu bir halde, birer bütün olarak incelenmesi sistematik yöntemle elde edilen sonuçlara ek olarak, daha başka sonuçlar da sağlayabildiği gibi, araştırıcıya geniş bir görüş ve kavrayış derinliği verdiğini kaydetmektedir.[46]

Erinç'e göre, bölge anlayışının veya buna dayanan incelemelerin sağladığı fayda, yalnız coğrafya çerçevesi ile sınırlı değil; aynı zamanda iktisadi, idari, askeri, zirai, sınai ve diğer alanlarda da uygulama yeteneğine sahip bulunmaktadır. Zaten, coğrafya dışındaki sosyal bilimlerde de bölge incelemeleri, mekânın özellikleri ile ilgili problemleri soyut bir şekilde değil de tamamen aksine olarak, ait oldukları mekân içinde çözmek ve böylece mekânı daha iyi tanımak ihtiyacından doğmuştur. Bu gibi problemlerin derinliklerine nüfuz etmek, bunlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ve tepkileri topluca etüt edebilmek kamu ve iş idaresi alanındaki meseleleri aydınlatmak, bunlarla ilgili kararların elverişlilik derecesini arttırmak, böyle incelemelerin başlıca hedefini oluşturmaktadır. Erinç, ayrıntılı bölge incelemelerinin insanla toprak arasındaki ilişkileri ortaya koymak, şehirler veya küçük insan topluluklar tarafından topraktan ve doğal kaynaklardan ne şekilde ve ne dereceye kadar başarılı şekilde faydalanıldığını analiz etmek, olaylar ve olgular arasındaki alan-neden ilişkilerini objektif bir şekilde ortaya koymak konusunda büyük yardımlar sağladığını ifade etmiştir.[47]

Bölge kavramının ilk şartının benzerlik olduğunu belirten Erinç, ancak bu benzerliğin konuya ve kullanılan ölçütlere, ölçeğe ve zamana bağlı bir varsayımdan ibaret olduğuna işaret etmiştir. Coğrafi bölgeleri daima sabit kalan bir tek ilkeye göre bölümlemenin imkânsız olduğunu kaydeden Erinç, bölge sınırlandırma ilkelerinin elastiki ve kullanılacak ölçütlerin önem derecelerinin; ölçeğe, mekâna ve zamana göre değişken olması gerektiğini, herhangi bir ölçekte, herhangi bir alanda en önemli rolü oynayan ve diğer unsurlar üzerinde de en büyük etkiyi

46 Sırrı Erinç, "Bölge Sınırlandırmasının Esasları", *İkinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: Ank. Ünv. SBF Yay. No: 79/61, 1958, s. 69.

47 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 72-73.

gösteren bir faktörün, başka bir sahada ya da başka bir devrede hatta aynı sahada fakat farklı bir zamanda aynı derecede önemli olmayabileceğini ifade etmiştir. Kısacası bölge sınırlandırılmasında göz önüne alınacak ölçütleri bütün tasnif dereceleri için kesin hükümler olarak ele almaya imkân olmadığı, bunları her bir durum için ayrı ayrı belirlemek gerektiğini vurgulamıştır.[48]

Bölge üzerinde bir değişiklik yapmaya kalkışmanın çok büyük sorumluluklarının olduğunu kaydeden Sırrı Erinç'e göre, buna cesaret edebilmek için, bölge hakkında her türlü bilgi ve belgeye sahip olmak, bölgenin yapısının ve imkânlarının neler olduğunu çok iyi bilmek gerekmektedir. Çünkü bir coğrafi ünitenin yapısı veya dokuması fiziki ve beşeri unsurların örülmesinden meydana gelmiş çok karmaşık bir dokumadır. Ünitenin bünyesinde hâkim rolü oynayan unsurlar bir yerden diğerine değişir. Aynı zamanda bu unsurlar birbirine etki ve tepki ağları ile sıkı bir şekilde bağlıdırlar. Diğer taraftan, bilindiği gibi, mekânın imkânları geniş ölçüde bu bünyeye bağlıdır. Ancak bu konuda mutlak bir determinist görüşten kaçınmak gerekir. Çünkü bünye ve onun olağan soncu olan imkânlar, zamanın akışına bağlı olarak değişebileceği gibi, mekâna yerleşmiş olan toplumun bilimsel ve teknolojik seviyesine göre de değişebilir. Bununla beraber mekânın imkânlarına tamamıyla aykırı, bünyesini zorlayacak tarzda hazırlanan veya tatbik edilmek istenen planların başarılı olmasını beklemek de, şüphesiz ki yersizdir. Kısacası planlama işleri, bütün memleket ölçüsünde ele alınmalı, bölge planları hazırlanırken bunların arasındaki bağlantılar gözetilmeli, öngörülen en uygun ve en iyi yararlanma konusundaki değer hükümleri, dar bölge sınırları içinde değil, fakat imkân nispetinde memleket ölçüsünde karara bağlanmalıdır.[49]

Araştırma yapılacak olan alanda yapılması gereken bölge incelemeleri çok uzun bir zamana gereksinim duyar. Hatta yapılması icap eden işin hacmi ve güçlüğü insanın cesaretini dahi kırabilir. Diğer taraftan böyle muazzam bir bölge incelemesinin bir kişi tarafından başarılamayacağı da meydandadır ve hatta bu çalışmaların tamamını coğrafyacının yapmasını beklemek zordur. Kısacası bilimsel bir bölge incelemesi şu işlerin yapılması amacını güder: Planlama ile alâkalı bütün konular hakkında ayrıntılı bir etüdün hazırlanması; bu etüde dayanarak çizilecek bir bölge atlasının meydana getirilmesi; bölge hakkındaki bütün bibliyografyayı ihtiva eden bir kütüphanenin oluşturulması. Bunlardan bölge atlası, etütlerin verdiği sonuçları somut olarak ortaya koyması bakımından, hazırlık çalışmalarının özü olarak belirtilebilir[50]. Toplanan malzemenin hepsinin süzülmeden planmış gibi ortaya koyulmaması, haritalarda lükse kaçılmaması, arazi ve büro işlerinde azami titizlikte hareket edilmesi gerekmektedir. Haritalar üzerinde mekânda dağılışı gösterilecek olan bütün bu konular etütte birer birer

48 Sırrı Erinç, a.g.e. s. 74-83.

49 Sırrı Erinç, "Bölge Planı Nasıl Yapılır", *İst. Üni. Coğr. Enst. Derg.*, İstanbul, 1959, sy. 10, s. 39-41.

50 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 43-44.

ele alınmalı, karşılıklı ilişkiler açıklanmalı, aynı zamanda en uygun ve en faydalı kullanma şekli hakkında görüşler ileriye sürülmeli, problemler ortaya konmalı ve bunların çözüm önerileri ileri sürülmelidir. Bu kadar geniş bir incelemenin metni ve hatta meslek dışındakiler tarafından okunup kavranılması güç olacağından, etüdün bir özetinin de meydana getirilmesi gerektiği kaydedilmektedir.[51]

Coğrafyayı uygulaması olmayan bir kültür bilimi olarak gören görüşlerin olduğunu belirten Erinç buna itiraz ederek, insan topluluklarının içinde bulundukları şartlar ve karşılaştıkları problemler bizi insanların mekândan daha iyi faydalanabilmeleri konusunda bir takım yöntemler geliştirmeye zorlamaktadır demektedir. Bu nedenle coğrafyanın sadece olayları ortaya koymak, açıklamak ve tasvir etmekle yetinmeyip aynı zamanda kendi bilimi açısından ve onun özel yöntemleri sayesinde mensubu olduğu topluma, üzerinde yaşadığı mekândan en iyi şekilde yararlanmanın yollarını göstermeye, girişilen bir teşebbüsün söz konusu mekânın özelliklerine göre nerede, ne zaman ve nasıl en akılcı sonucu sağlayacağını belirtmeye de sevk ettiğini kaydetmektedir. Coğrafyanın modern toplumun ihtiyaçlarına cevap veren faydalı bir bilim kimliğini kazanabilmesi için aynı zamanda uygulamalı özellikte olması, araştırmalarından çıkardığı sonuçların uygulamadaki yerine ve rolüne işaret edebilmesi ve mekândan faydalanmada söz konusu olan yeni bir düzenleme, yani planlama konusunda, bu yeni düzenin kuruluşunda veya hiç değilse bu kuruluşun çeşitli aşamalarında rol oynaması gerektiği görüşündedir.[52]

Coğrafyanın verdiği bilginin önemini tam kavrayabilmek için önce "coğrafi ortam" kavramı üzerinde durmak ve bunu açıklamak gerekir diyen Erinç, bunu şöyle açıklamaktadır: Coğrafi açıdan ortam yani söz konusu olan mekân basit değildir. Bilakis çok karmaşık bir yapı gösterir. Konumu, topografya veya jeomorfoloji, yapı ve litoloji, iklim, toprak, vejetasyon, nüfus, sosyal etki ve faktörler gibi çok çeşitli elemanlardan meydana gelir. Bunların meydana getirdiği karmaşık dokunun, yani ortamın içinde ise insanın veya toplumun yer aldığını düşünmek gerekir. İşte coğrafya bilimi bu ortamın incelenmesini doğası gereği iki temel bölüme göre ele alır. Bu bölümler *sistematik coğrafya* ve *bölgesel coğrafya*dır. Mekân veya ortamı meydana getiren unsurlardan her birinin ayrı ayrı analiz edilerek incelenmesi ve bu arada bilhassa bunların mekân içerisinde yatay ve dikey yöndeki dağılışlarının belirlenmesi ve araştırılması sistematik coğrafyanın konusudur. Buna karşılık *bölgesel coğrafyanın esas gayesi mekânın özelliklerinin sentez yoluyla ortaya konması ve açıklanmasıdır.* Başka bir deyişle *bölgesel coğrafyada yerden yere değişen coğrafi ortam şartlarının tümünün ortak etkisi altında*

51 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 44.

52 Sırrı Erinç, "Tatbiki Coğrafya ve Planlama", *Şehircilik Konferansları 1962- 1963 Yaz Yarıyılı,* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları 1, 1963, s. 2-3.

mekânın kazandığı manzara ve durum bir sentez halinde ortaya konur; çeşitli faktörler arasındaki ilişkiler ve organik bağlar açıklanır.[53]

Her türlü uygulamamıza sahne olan mekân ve bu arada şehirler, çok karışık bir nitelik gösteren, birbirine sıkı sebep-sonuç ilişkileriyle bağlı elemanlardan oluşan karmaşık bir ortamdır. Coğrafi ortam, istediğimiz biçimi verebileceğimiz plastik bir hamur veya üzerinde her şeyi yeni baştan çizebileceğimiz bir boş kâğıt değildir. Bilâkis, her girişimimize belli tepkiler gösteren ve ancak belli şekillerde planlanabilecek olan karmaşık yapılı bir organizmadır. Bu hamurun özellikleri bir yerden diğerine değişir ve bu değişik hamurlardan da ancak belli işler yapılabilir. İşte bizce, coğrafi incelemelerin ortaya koyduğu en önemli gerçek budur. Bundan dolayı, *sistematik coğrafyanın görevi bu hamurun elemanlarını, sundukları özellikleri ortaya koymak, bölgesel coğrafyanın görevi ise, çeşitli bileşenlerin katılımı ile ne özellikte bir hamurun meydana gelmiş olduğunu ortaya çıkarmaktır.* Sistematik ve bölgesel uygulamalı coğrafyaya gelince, meselelere yararlılık açısından bakan bu görüşte temel amaç, ortam hamurunu oluşturan elemanların ne gibi imkân ve sakıncalar sunduğunu göstermekten başka, bundan ne yapılabileceğinin, yani mekânın ne gibi işlerde ve nasıl en verimli şekilde değerlendirilebileceğinin ortaya konması ve aynı zamanda, gözlemlenen sakıncaların ne gibi önlemlerle giderilebileceğini açıklamaktır.[54]

Planlamayı kısaca "Mekânın maksada en uygun şekilde düzenlenmesi" olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanımda planlamanın, mekânda rakip istekler arasında doğru ve dengeli bir dağıtım düzeni olduğu anlamı da kendiliğinden çıkar. Planlama ile coğrafya arasındaki ilişkiye gelince, her şeyden önce konunun ortak olması, yani her ikisinin de mekân ile uğraşması ile kendini gösterir. Öte yandan iki bilim arasındaki sıkı ilişki, malzeme bakımından da aynı derecede kuvvetlidir. Gerçekten coğrafyacının topladığı ve kartografik olarak ortaya koyduğu malzeme, plancının mekânın yeni dokusunu meydana getirmek için kullandığı yapı taşlarıdır.[55] Ancak ortamın yapısının iyi bilinmesi sayesindedir ki her biri kendini en önemli sayan rakip istekler arasında bir tercih yaparak uygun kullanma veya çeşitli kullanma ilkelerini doğru bir şekilde uygulamaya imkân vardır. Bu sebeplerden dolayı planın hazırlık veya malzeme toplama aşaması, esas itibariyle bir *coğrafi dokümantasyon* aşamasıdır ve bu devrede coğrafyacıların bu işte görevlendirilmeleri, planın selâmeti bakımından bir zorunluluktur. Bu zorunluluk ister şehir, ister kır, ister ülke ölçüsünde olsun, bütün planlama çeşitleri için aynı derecede kendini gösterir. Uygulamalı coğrafya ile planlama arasındaki ilişkiler genel olarak coğrafyadan daha da sıkıdır ve her iki bilimin tanımı karşılaştırılınca açıkça ortaya çıkar. Ancak, bu yakınlıktan planlamanın uygulamalı coğrafya demek olduğu

53 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 7-8.

54 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 14-15.

55 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 32-33.

gibi bir anlam çıkarmak doğru değildir. Çünkü bütün olarak ele alındığı zaman, planlama işlerinin malî, hukukî, iktisadî, idarî, siyasî, mimarî, teknik yani coğrafi olmayan yönleri de vardır. Bu sebeplerden dolayıdır ki uygulamalı coğrafyanın ancak planlamanın dayandığı temellerden biri ve en büyük yardımcılarından biri olarak anlaşılması doğru olur.[56]

Sonuç

Sırrı Erinç, liselere öğretmen yetiştiren "Yüksek Öğretmen Okulu"nda, yan dal olarak aldığı jeoloji ile birlikte coğrafya eğitimini tamamladıktan sonra, fiziki coğrafya kürsüsüne asistan olmuş, doktorasını fiziki coğrafyadan yapmış ve sonrasında aynı kürsüde doçent ve profesör olmuş ve uzun yıllar bu anabilim dalının başkanlığını yürütmüştür. Ancak hiçbir zaman sadece bir fiziki coğrafyacı olmamıştır. Doğal ortamı çözümleyip, tanımlayıp, açıklamakla yetinmemiş, mekânı sentezleyerek yorumlamayı da mutlaka çalışmasına ilave etmiştir. Yani analitik-sistematik yöntemler yanında daima sentezi de kullanmıştır. Her zaman sentezci bir bilim adamı olarak öne çıkmıştır. Hatta onun sentezciliği her şeyden önce gelmiştir bile denilebilir.

Bir fiziki coğrafyacı olan Erinç, aslında coğrafyayı sadece bölgesel coğrafya olarak görmekte, sistematik coğrafyayı ise bölgesel coğrafyanın altyapısı olarak değerlendirmektedir. Bunun en önemli kanıtı da, ölümümden kısa bir süre önce yayınladığı kitabında yaptığı coğrafya tanımıdır. Erinç bu yayınında coğrafyayı şöyle tanımlamaktadır: "Coğrafya, yeryüzünü ve onun farklı karakterdeki bölgelerini, insanların yaşama alanı olarak inceleyen ve tanıtan bilimdir."[57] Ayrıca 1993'te yayınladığı "Türkiye Fiziki Coğrafyasının Anaçizgileri" yazısında mensubu olduğu fiziki coğrafya için şöyle demektedir:

> "Fiziki coğrafyanın temel amacı yeryüzündeki mekânları insanın yaşadığı doğal ortamlar olma açısından ele alarak tanımlamak ve insanla fiziki ortam arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Hata denilebilir ki fiziki coğrafyanın bir bilim dalı olarak varlığının gerekçesi de esas itibari ile bu yaklaşıma dayanır."[58]

Kısacası Sırrı Erinç coğrafyayı bir bütün olarak ele almak gerektiği, sistematik coğrafya ile yani fiziki ve beşeri coğrafya ile araştırmalar yapmak fakat bölgesel bir sonuca ulaşmak gerektiği düşüncesine sahiptir. Bu düşüncenin her yönüyle en iyi uygulayıcısı olduğunu da pek çok örnek ile göstermiştir. Bu durum Erinç'in mesleğinin zirvesinde bir bilim adamı olduğunun da kanıtıdır. Nitekim bölgenin

56 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 34-35.

57 Sırrı Erinç, *Lise Coğrafya Ders Kitabı*, İstanbul: Altın Kitaplar Yay., 2001, s. 10.

58 Sırrı Erinç, "Türkiye Fiziki Coğrafyasının Anaçizgileri", *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1993, sy. 10, s. 7.

"coğrafyacının sanatını icra edebileceği en yüksek yer" olduğunu ileri süren John F. Hart (1982), bu durumu şöyle ifade etmektedir:

> "Sistematik coğrafya bölgelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için teoriler üretir ve bölgesel coğrafya da teorilerin denendiği yerleri oluşturur. Bölge fikri coğrafyanın çok farklı alt dallarını bütünleştirecek temel birleştirici konuyu sağlar. "**Coğrafyacıların sanatının en üst şekli**" bölgelerin anlaşılması ve değerlendirilmesini kolaylaştıracak kışkırtıcı tasvirleri üretmektir."[59]

İşte Erinç tam da bunu yapan bir coğrafyacıdır. Hemen tüm yayınlarında çok iyi bir çözümleme yaptıktan sonra onun üzerine iyi bir sentez de eklediği görülmektedir.

Erinç'in bir diğer özelliği de bölgesel coğrafyayı, bugün kendilerinin bölgesel coğrafyacı olduğunu sananlardan daha doğru bir şekilde tanımlamış olmasıdır. Hocaları olan Ahmet Ardel[60] ve Ali Tanoğlu[61] gibi eski hocaların ve daha sonra onların görüşlerini güncelleyerek aynen tekrarlayan Mesut Elibüyük[62] gibi bazı coğrafyacıların bölgesel coğrafya tanımlarına bakılacak olursa[63], bölgesel coğrafyanın sistematik (ya da genel) coğrafyadan pek farklı olmadığını, sadece konuları ele alış şeklinde bir farklılık olduğunu düşünebiliriz. Ancak bölgesel coğrafyanın yöntem ve konuları ele alış şekli sistematik coğrafyadan tamamen farklıdır. Her şeyden önce sistematik coğrafya analitik bir yöntemle konuları ele alır, bölgesel coğrafya ise bir sentez bilimidir. Bölgesel coğrafyanın bu farklılığını Erinç şöyle ifade etmektedir;

> "Bölgesel coğrafyada esas amaç, mekânın özelliklerinin sentez yolu ile ortaya konması ve açıklanmasıdır. Bölgesel coğrafyada yerden yere değişen coğrafi ortam şartlarının tümünün ortak etkisi altında mekânın kazandığı manzara ve durum, bir sentez halinde ortaya konur; çeşitli faktörler arasındaki ilişkiler ve organik bağlar açıklanır."[64]

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Erinç'e göre, bölgesel coğrafya çalışmalarının asıl amacı, incelenen alandaki coğrafi olayların bir katalogunu çıkarmak değil, bilakis o sahayı diğer yerlerden farklı kılan asıl unsurun araştırılıp ortaya

---

59 John F. Hart, "The Highest Form Of The Geographer's Art", *Annals of the Association of American Geographers*, 1982, sy. 72, s. 1-29'den aktaran Nazmiye Özgüç ve Erol Tümertekin, *Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar*, İstanbul: Çantay Kitapevi, 2012, s. 231.

60 Ahmet Ardel, *Klimatoloji* (3. Baskı), İstanbul: İst. Üni. Coğr. Enst. Yay. No:7, 1973, s. 12.

61 Ali Tanoğlu, "Coğrafya Nedir", *İst. Üni. Coğr. Enst. Derg*, İstanbul, 1964, sy. 14, s. 3–14.

62 Mesut Elibüyük, *Matematik Coğrafya*, Ankara: Ekol Yayınevi, 1995, s. 45.

63 Ali Yiğit, "Bölgesel Coğrafya Nedir? Ne Değildir?", *Ölçek; Aylık Coğrafya Dergisi*, Elazığ, 1998, sy. 1/2, s. 3.

64 Sırrı Erinç, "Tatbiki Coğrafya ve Planlama", *Şehircilik Konferansları 1962- 1963 yaz yarıyılı*, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları 1, 1963, s. 8.

çıkarılmasıdır. Yani, çalışma alanında coğrafi görünümün oluşmasında en etkili olan faktörün belirlenmesi ve bunun nedenlerinin açıklanmasıdır.

Kısacası, Sırrı Erinç bugün pek çoğu bir klasik halini almış çok değerli pek çok eser meydana getirmiştir. Bu eserleri arasından sadece bölgesel coğrafya ile ilgili olanlarının bir kısmı bu yazı kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak bölgesel coğrafya eserlerinin doğası gereği "klasik" olma niteliği diğerlerinden daha fazladır. Nitekim, Peter Haggett'in (1965) dediği gibi:

> "Bölgeler coğrafyada en merkezi konumu işgal etmişlerdir ve coğrafi literatürde de artık "**klâsik**" olarak nitelenen çalışmaların çoğunu bölgesel monografiler oluşturur… Bölgeler, coğrafi bilgileri düzenlemede, organize etmede en mantıklı ve en doyurucu yollardan birisi olmayı da sürdürmektedirler."[65]

Bu yazı vesilesiyle Sırrı Erinç'i tekrardan minnetle yâd ediyorum.

65 Peter Haggett, *Locational Analysis in Human Geography*, London, 1965'ten aktaran Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekân*, İstanbul: Çantay Kitapevi, 2002, s. 72.

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyanın İlke ve Yöntemleri ile İlgili Literatüre Katkıları

Ali YİĞİT

Özet

Bölgesel coğrafya ülkemizde pek anlaşılamamış, hatta yanlış anlaşılmış bir bilim dalıdır. Bölgesel coğrafya, genellikle fiziki ve beşeri coğrafya konularının belirli bir sahada topluca incelenmesi olarak algılanır. Böyle baktığımızda bölgesel coğrafyanın sistematik (ya da genel) coğrafyadan pek farklı olmadığını, sadece konuları ele alış şeklinde bir farklılık olduğunu düşünebiliriz. Ancak bölgesel coğrafyanın yöntem ve konuları ele alış şekli sistematik coğrafyadan tamamen farklıdır. Her şeyden önce sistematik coğrafya analitik bir yöntemle konuları ele alır, bölgesel coğrafya ise bir sentez bilimidir. Yani, bölgesel coğrafya, sistematik coğrafya konularının belirli bir sahada ele alınması değil, çalışma alanında coğrafi görünümün oluşmasında en etkili olan faktörün belirlenmesi ve bunun nedenlerinin açıklanmasıdır. Bu nedenle, birçok coğrafyacı, coğrafi çalışmalarda son hedefin bölgesel inceleme olduğu kanısındadır ve bölgesel coğrafyayı coğrafi araştırmanın zirvesi olarak görmektedir.

Ülkemiz coğrafyacılarının bir kısmı sistematik coğrafya ile başladıkları çalışma konularını belli bir olgunluğa ulaştıktan, kemale erdikten sonra bölgesel coğrafyaya yöneltmişlerdir. Büyük bir çoğunluğu ise bunun hiç farkına varamamıştır. Fizikî coğrafyacı olan Sırrı Erinç aynı zamanda bölgesel coğrafyada da yetkin olan büyük coğrafyacılarımızın başında gelir. Erinç ülkemizde ve yurtdışında bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemleri ile ilgili ciddi yayınlar yapmıştır. Bu yazımızda Sırrı Erinç'in bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemlerine dair görüşlerinin yer aldığı ya da model olabilecek yazıları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Bölgesel Coğrafya, Sırrı Erinç, Bölgesel Coğrafyanın İlkeleri

Sırrı Erinç's Contributions to the Literature on the Principles and Methods of Regional Geography

Ali YİĞİT

Abstract

In Turkey, regional geography is a field of science that is often misunderstood. It is generally perceived as a collective study of the issues of physical and human geography in a particular area. In this sense, regional geography is not much different from systematic (or general) geography; the only difference is in the treatment of topics. Indeed, the way of handling the methods and issues of regional geography is completely different from systematic geography. Above all, systematic geography treats the topics in an analytical method, whereas regional geography is a science of synthesis. In other words, regional geography does not cover the topics of systematic geography in a specific field; it determines the most influential factor in the formation of a landschaft and offers an explanation. Thus, many geographers believe that the ultimate goal of geographical studies is to arrive at a regional analysis and see the regional geography as the summit of geographical research.

Some of the geographers in Turkey have entered the field with the study of systematic geography and turned to the study of regional geography only after. Most geographers, however, are not even aware of the latter. Sırrı Erinç, a famous physical geographer, is one of those few scholars also competent in regional geography. He has published widely on the principles and methods of regional geography in Turkey and elsewhere. In this article, we will discuss his studies, which could serve as a model for understanding the principles and methods of regional geography.

Keywords: Geography, Regional Geography, Sırrı Erinç, Principles of Regional Geography.